

ИЗВЈЕШТАЈ о оцјени урађене докторске дисертације

1. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ		
Орган који је именовано комисију: Сенат Универзитета у Бањој Луци, на основу приједлога одлуке Наставно-научног вијећа Филозофског факултета		
Датум именовања комисије: 04. 07. 2024. године		
Број одлуке: 02/04-3.1453-56/24		
Чланови комисије:		
1. проф. др Мацановић, Небојша	редовни професор	Општа педагогија
Презиме и име	Звање	Научно поље и ужа научна област
Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци		Предсједник
Установа у којој је запослен-а		Функција у комисији
2. проф. др Зорић, Вучина	редовни професор	Општа педагогија
Презиме и име	Звање	Научно поље и ужа научна област
Филозофски факултет Универзитета Црне Горе у Никшићу		Члан
Установа у којој је запослен-а		Функција у комисији
3. проф. др Јерковић, Љиљана	ванредни професор	Општа педагогија / Дидактика
Презиме и име	Звање	Научно поље и ужа научна област
Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци		Члан
Установа у којој је запослен-а		Функција у комисији
4. проф. др Микановић, Бране	редовни професор	Општа педагогија
Презиме и име	Звање	Научно поље и ужа научна област
Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци		Члан – ментор
Установа у којој је запослен-а		Функција у комисији

4. ПОДАЦИ О СТУДЕНТУ

Име, име једног родитеља, презиме: Марија (Жељко) Томић

Датум рођења: 26.04.1993. године

Мјесто и држава рођења: Бања Лука, Република Српска, Босна и Херцеговина

4.1. Студије првог циклуса или основне студије или интегрисане студије

Година уписа:	2012	Година завршетка:	2016	Просјечна оцјена током студија:	9,66
---------------	------	-------------------	------	---------------------------------	------

Универзитет: Универзитет у Бањој Луци

Факултет/и: Филозофски

Студијски програм: Педагогија

Стечено звање: дипломирани педагог

4.2. Студије другог циклуса или магистарске студије

Година уписа:	2016.	Година завршетка:	2017.	Просјечна оцјена током студија:	9,11
---------------	-------	-------------------	-------	---------------------------------	------

Универзитет: Универзитет у Новом Саду

Факултет/и: Филозофски факултет

Студијски програм: Педагогија

Назив завршног рада другог циклуса или магистарске тезе, датум одбране: Повезаност социјалног понашања дјецe предшколског узраста са родитељским стилем васпитања. 04.10.2017. године

Ужа научна област завршног рада другог циклуса или магистарске тезе: Предшколска педагогија

Стечено звање: мастер педагог

4.3. Студије трећег циклуса

Година уписа:	2017.	Број ECTS остварених до сада:	180	Просјечна оцјена током студија:	9,75
---------------	-------	-------------------------------	-----	---------------------------------	------

Факултет/и: Филозофски факултет

Студијски програм: Педагогија

4.4. Приказ научних и стручних радова студента

РБ	Подаци о референци	Категорија ¹
1.	Навести појединачно радове, књиге, поглавља. Додати потребан број редова. Користити исти стил за навођење свих референци у 2.4	

¹ Категорија се односи на оне часописе и научне скупове који су категорисани у складу са Правилником о публикавању научних публикација („Службени гласник РС”, бр. 77/10) и Правилником о мјерилима за остваривање и финансирање Програма одржавања научних скупова („Службени гласник РС”, бр. 102/14) односно припадност рада часописима индексираним у свјетским цитатним базама.

Припадност рада ужој научној области којој припада предмет истраживања докторске дисертације		ДА	НЕ
РБ		Категорија	
1.	Томић, М. (2023). Социјална укљученост маргинализованих група кроз призму васпитно-образовног система. <i>Зборник радова Право на здравље и образовање-универзална људска права</i> . 129-137. Бања Лука: Центар модерних знања. DOI:10.7251/ZCMZ0123129T-Прегледни научни чланак	Научни скуп са међународним учешћем (CEEOL, ERIN PLUS)	
Припадност рада ужој научној области којој припада предмет истраживања докторске дисертације		ДА	НЕ
РБ		Категорија	
2.	Томић, М. (2023). Улога интеркултуралних компетенција ученика у превенцији вршњачког насиља. <i>Зборник радова "Не насиљу - кроз систем друштвених вриједности и културу</i> . Бања Лука: Центар модерних знања. - Прегледни научни чланак	Научни скуп са међународним учешћем (CEEOL, ERIN PLUS)	
Припадност рада ужој научној области којој припада предмет истраживања докторске дисертације		ДА	НЕ
РБ		Категорија	
3.	Томић, М. (2023). Повезаност посједовања кућних љубимаца са моралним развојем ученика. <i>Синтезе</i> , 24, стр. 43-56. doi:10.5937/sintezel2-46050- Оригинални научни чланак	(DOAJ)	
Припадност рада ужој научној области којој припада предмет истраживања докторске дисертације		ДА	НЕ
РБ		Категорија	
4.	Томић, М. (2024). Медији и формирање моралне личности. <i>Сазнање</i> , 10, стр. 447-459. – Стручни рад	(CEEOL)	

5. УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. Наслов докторске дисертације: *Интеркултуралне компетенције и ниво моралног развоја ученика основне школе*
2. Научно поље и научна област: Општа педагогија, Педагогија
3. Датум прихватања теме докторске дисертације и бројеви одлука одговарајућих органа чланица и Универзитета: Тема докторске дисертације одобрена је Одлуком бр. 02/04-3.356-58/23 коју је донио Сенат Универзитета у Бањој Луци 23. 02. 2023. године
4. Датум прихватања *Извјештаја о подобности теме и ментора докторске дисертације*: 23. 02. 2023. године

5. Садржај докторске дисертације са страничењем	
УВОД	1
ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП ПРОБЛЕМУ ИСТРАЖИВАЊА	3
Дефинисање основних појмова	6
Интеркултурализам	9
Интеркултуралне компетенције	16
Интеркултурално васпитање	20
Интеркултурално образовање	23
Хелмсов модел расног идентитета	26
Практичан примјер пројекта друштвене сепарације	28
„Двије школе под једним кровом“	28
Улога наставника у развоју интеркултуралних компетенција ученика	31
Критичка анализа садржаја у медијима	36
Схватање морала код дјецe	41
Колбергова теорија моралног развоја	47
Пијажеова теорија моралног развоја	58
Туриелов модел моралности	62
Теорија морала правде и брижности Карол Гилиган	67
Развој моралности код дјецe	69
Резултати тангентних истраживања	73
МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА	82
Проблем и предмет истраживања	82
Циљ и задаци истраживања	83
Истраживачке хипотезе	84
Методe, технике и инструменти истраживања	85
Значај истраживања	88
Популација и избор узорка истраживања	89
Организација и ток истраживања	92
Статистички поступци у истраживању	93
АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА	94
Фактори који детерминишу интеркултуралне компетенције	94
ИНТЕРКУЛТУРАЛНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ У ОДНОСУ НА СОЦИО-ПЕДАГОШКА ОБИЉЕЖЈА	99
Ставови о интеркултуралним компетенцијама у односу на пол ученика	99
Ставови о интеркултуралним компетенцијама у односу на разред ученика	100
Ставови о интеркултуралним компетенцијама у односу на школски успјех ученика	101
Ставови о интеркултуралним компетенцијама ученика	

у односу на ниво образовања мајке	103
Ставови о интеркултуралним компетенцијама ученика	
у односу на ниво образовања оца	104
Ставови о интеркултуралним компетенцијама	
у односу на материјални статус ученика	105
Ставови о интеркултуралним компетенцијама у односу на локацију школе	106
САМОПРОЦЈЕНЕ НИВОА МОРАЛНОГ РАЗВОЈА У	
ОДНОСУ НА СОЦИО-ПЕДАГОШКА ОБИЉЕЖЈА	108
Ниво моралног развоја ученика у односу на пол	108
Ниво моралног развоја ученика у односу на разред	110
Ниво моралног развоја ученика у односу на општи успјех	111
Ниво моралног развоја ученика у односу на ниво образовања мајке	113
Ниво моралног развоја ученика у односу на ниво образовања оца	114
Ниво моралног развоја ученика у односу на материјални статус	116
Ниво моралног развоја у односу на локацију школе	118
НИВО МОРАЛНОГ РАСУЂИВАЊА У ОДНОСУ	
НА СОЦИО-ПЕДАГОШКА ОБИЉЕЖЈА	120
Ниво моралног расуђивања у односу на пол ученика	120
Ниво моралног расуђивања у односу на разред ученика	121
Ниво моралног расуђивања у односу на школски успјех ученика	122
Ниво моралног расуђивања ученика у односу на ниво образовања мајке	124
Ниво моралног расуђивања ученика у односу на ниво образовања оца	125
Ниво моралног расуђивања ученика у односу на материјални статус	126
Ниво моралног расуђивања у односу на локацију школе	127
ПОВЕЗАНОСТ САМОПРОЦЈЕНА ИНТЕРКУЛТУРАЛНИХ КОМПЕТЕНЦИЈА,	
МОРАЛНОГ РАЗВОЈА И МОРАЛНОГ РАСУЂИВАЊА	129
Повезаност самопроцјена интеркултуралних компетенција и самопроцјена нивоа моралног развоја	129
Повезаност самопроцјена нивоа моралног развоја	
и самопроцјена моралног расуђивања	134
Повезаност самопроцјена интеркултуралних компетенција и моралног расуђивања	136
ЗАКЉУЧЦИ	140
ЛИТЕРАТУРА	147
ПРИЛОЗИ	168
Прилог 1. Истраживачки инструменти	168
Скала интеркултуралних компетенција – СИК	168
Скала нивоа моралног развоја ученика – СНМРУ	171

Тест моралног расуђивања – ТМР 173

Прилог 2: Примјер попуњених инструмената 174

Прилог 3. Рачунарско статистички показатељи 179

БИОГРАФИЈА 235

Основни подаци о докторској дисертацији: Дисертација је написана латиничним писмом (фонтом *Times New Roman*, величине 12, проред 1,5). Дисертација има укупно 225 страница и 10 страница које садрже: насловне стране, израз захвалности, информације о ментору, резиме и информације о дисертацији и садржај дисертације. Дисертација садржи: 254 библиографских јединица релевантних педагошких и других научних и стручних радова, 34 табеле и 1 шему.

Структуру докторске дисертације чини седам поглавља: 1. Увод, 2. Теоријски приступ проблему истраживања, 3. Методологија истраживања, 4. Анализа и интерпретација резултата истраживања, 5. Закључци, 6. Литература и 7. Прилози.

Дисертација је написана академским стилем, уз поштовање АРА стандарда цитирања

1. Наслов докторске дисертације.
2. Научно поље и ужа научна област.
3. Датум прихватања теме докторске дисертације и бројеви одлука одговарајућих органа чланица и Универзитета.
4. Датум прихватања Извјештаја комисије за оцјену подобности студента, теме и ментора за израду докторске дисертације и бројеви одлука одговарајућих органа чланица и Универзитета.
5. Садржај докторске дисертације уз навођење броја страна.
6. Истаћи основне податке о докторској дисертацији: обавезно укључујући обим, број и називе поглавља, број табела, слика, шема, графикона и број литературних навода.

6. УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Основни подстицај за писање ове дисертације је актуелност теме моралног развоја ученика али и потребе за развојем њихових интеркултуралних компетенција. Кандидаткиња Марија Томић у докторској дисертацији истиче да све већа морална хипокризија битно утиче на друштво, а самим тим и на категорију ученика основне школе. Све чешћи проблем адаптације појединаца у средину и спремности за прихватање различитости, представља довољан разлог за спровођење истраживања на ову тему. Највећу улогу у развоју дјетета би требали да имају родитељи као и средина из које дијете долази. Поред школског успјеха као евентуалног предиктора развоја различитих компонентни личности одређени утицај имају и друга социо-пеагошка обиљежја.

Кандидаткиња за проблем истраживања узима интеркултурално васпитање и морално васпитање ученика основне школе. С обзиром на изабрани проблем дефинисан је и предмет истраживања. Предмет истраживања су интеркултуралне компетенције и морални развој ученика основне школе. На основу овако постављених проблема и предмета истраживања кандидаткиња испитује нивое моралног развоја ученика али и њихову повезаност са интеркултуралним компетенцијама.

Према дефинисаном предмету истраживања, поставила је циљ истраживања који

гласи: идентификовати самопроцјене интеркултуралних компетенција, нивоа моралног развоја и постигнућа у моралном расуђивању, те утврдити међусобну повезаност између самопроцјена интеркултуралних компетенција, нивоа моралног развоја и постигнућа у моралном расуђивању.

Због специфичности самог проблема који истражује, кандидаткиња је претходно формулисани циљ истраживања конкретизовала кроз истраживачке задатке и истраживачка питања.

Кандидаткиња је конкретизовала сљедеће истраживачке задатке:

1. Идентификовати факторе који детерминишу интеркултуралне компетенције те утврдити да ли постоји статистички значајна разлика између ставова о интеркултуралним компетенцијама према утврђеном факторском моделу у односу на социо-педагошка обиљежја ученика основне школе;
2. Истражити разлике у самопроцјенама нивоа моралног развоја (морално знање, морална увјерења и ставови, морално понашање и дјеловање) у односу на социо-педагошка обиљежја ученика основне школе;
3. Утврдити постигнуће на тесту моралног расуђивања у односу на социо-педагошка обиљежја ученика основне школе;
4. Доказати повезаност између самопроцјена интеркултуралних компетенција и самопроцјена нивоа моралног развоја ученика основне школе;
5. Испитати повезаност између самопроцјена нивоа моралног развоја и моралног расуђивања ученика основне школе;
6. Утврдити повезаност између самопроцјена интеркултуралних компетенција и моралног расуђивања ученика основне школе;

С обзиром на конкретизоване задатке истраживања и истраживачка питања, кандидаткиња је поставила главну хипотезу и шест помоћних:

Не постоје статистички значајне разлике у самопроцјенама интеркултуралних компетенција, самопроцјенама нивоа моралног развоја, постигнућа на тесту моралног расуђивања код ученика у односу на социо-педагошка обиљежја, те да су самопроцјене интеркултуралних компетенција, самопроцјене нивоа моралног развоја и постигнућа у моралном расуђивању статистички значајно повезане.

Помоћне хипотезе:

1. Не постоји статистички значајна разлика између ставова о интеркултуралним компетенцијама према утврђеном факторском моделу у односу на социо-педагошка обиљежја ученика основне школе;
2. Разлике у ставовима о нивоу моралног развоја (морално знање, морална увјерења и ставови, морално понашање и дјеловање) у односу на социо-педагошка обиљежја ученика основне школе нису статистички значајне;
3. Постигнућа на тесту моралног расуђивања не разликују се статистички значајно

у односу на социо-педагошка обиљежја ученика основне школе;

4. Ставови о интеркултуралним компетенцијама статистички су значајно повезани са ставовима о нивоу моралног развоја ученика основне школе;
5. Постоји статистички значајна повезаност између самопроцјена нивоа моралног развоја и постигнућа на тесту моралног расуђивања ученика основне школе;
6. Повезаност између самопроцјена интеркултуралних компетенција и постигнућа моралног расуђивања ученика основне школе је статистички значајна;

На основу проучавања и критичке анализе доступне литературе на нашем говорном простору, кандидаткиња је пронашла релевантна теоријска и емпиријска истраживања која у фокусу имају морални развој или формирање интеркултуралних компетенција ученика. Зато је хронолошки приказао неколико релевантних *тангентних истраживања* у свијету која су послужила за конципирање емпиријског проучавања. Тако анализира студије: Јевтић и Петровић (2012) који наводе да чак 30% студената није ништа учило о интеркултуралности, 61% у мањој мјери док је само 9% изјавило да је учило доста. Истраживање (Starčević 2021), показује да испитани васпитачи и учитељи позитивно оцјењују интеркултурално образовање али да је неопходно интензивније стручно усавршавање. Истраживање Šlezaka i Lapata (2012) се бави питањем интеркултуралних компетенција учитеља који раде са ромском дјецом. Истраживање обухвата седам основних школа Међумурске регије које похађа велики број ромске дјеце. 149 испитаника међу којима су наставници и стручни сарадници је испитано анкетањем. Резултати указују на позитивне ставове по питању интеркултуралног односа према Ромима. Циљ истраживања Pamele Grozdanić (2021) је био утврдити ставове студената у Хрватској о интеркултуралним компетенцијама и имплементацији интеркултуралних садржаја у настави страних језика. Као специфичан задатак издвојено је утврђивање ставова у односу на пол, које се показало статистички значајним за поједине тврдње. Женски пол има статистички значајно позитивније ставове о интеркултуралним компетенцијама, посебно у вези са тврдњама које се односе на отвореност за друге културе и жељу за упознавањем другачијих народности. Женски пол се такође у већој мјери слаже са тврдњама које се односе на пружање додатних информација о другима као пут успостављања толеранције.

Друго истраживање које кандидаткиња наводи иде у прилог чињеници да испитаници женског пола имају позитивније ставове о интеркултуралности, доказало је да су студентке на статистички значајно вишем нивоу од студената (Gojević, 2018). То се посебно показало у тврдњама које се односе на интеракције са припадницима других култура као и самопоуздање у таквим ситуацијама. Примјер страног истраживања које кандидаткиња наводи реализовано је у Финској на узорку од 549 испитаника које доказује да постоји статистички значајна разлика између пола и интеркултуралне осјетљивости у корист припадница женског пола (Holma, Nokelainen i Tirri, 2009). Једно од истраживања које се бави испитивањем интеркултуралних компетенција у односу на животну доб испитаника, реализовано је у Републици Хрватској на узорку од 102 васпитача дјеце предшколског узраста. Доказано је да постоји статистички значајна разлика у нивоу интеркултуралних компетенција васпитача у односу на доб, те да испитаници од 20 до 30 година имају веће способности повезивања са различитим људима без стереотипа и предрасуда (Тomašić, 2022). У дисертацији је наведено и истраживање Марије Бутерин (2013) које је доказало да интеркултурална осјетљивост расте са школским успјехом. Значајне разлике су доказане и код пола, етничке и вјерске припадности, степену

образовања мајке, врсти средње школе, разреду и броју познавања страних језика. Слично истраживање (Mikanović, Kovačević, Jevtić i Popović, 2016) је реализовано на узорку од 621 ученика завршних разреда основне школе, гдје је доказана разлика у стативима ученика у зависности од нивоа образовања мајке. Ученици чије су мајке на вишем образовном нивоу имали су позитивније вредновање културних обиљежја и боље комуникацијске вјештине. Слично испитивање је реализовано на узорку од 289 испитаника у Задру и Сплиту гдје је циљ био утврдити разликују ли се испитаници према полу у погледу моралног расуђивања и хуманистичке конзервативне оријентације. Обрадом резултата доказано је да разлика није значајна у индексу моралног расуђивања и хуманистичке оријентације али да ипак постоји код варијабле конзервативне оријентације при чему су испитанице женског пола биле на знатно вишем нивоу (Вуковић, 2016). Истраживање моралности, емпатије и алтруистичног понашања Матеје Милјић (2019) кандидаткиња наводи као примјер дјелимично објашњеног односа моралног расуђивања и пола испитаника. У истраживању је учествовао 331 испитаник, односно студенти Правног факултета, Факултета за одгојне и образовне знаности те Грађевинског факултета у Осијеку. Резултати показују постојање полних разлика у емпатији и доменима брига и чистоћа, при чему женске испитанице остварују више резултате од мушкараца на наведеним мјерама. Истраживање је показало да је број година школовања значајан предиктор моралног разумијевања, тј. претпоставља се како постоји утицај високог образовања на морални развој јер појединци тада упознају различита друштвена питања (Берк, 2008). Истраживање Ковачићек (2023) је показало да не постоји значајна повезаност образовања родитеља и учесталости деликвентног понашања ($p=-0,36$ $p>0,01$). Иако истраживање кандидаткиње није показало да је разлика статистички значајна, као индицију истраживање (Schoenpflug, 2001, према Pargente и Orr, 2010) у ком је доказано да дјеца чији очеви имају више образовање више прихватају родитељске вриједности од дјеце чију су очеви нижег образовног нивоа. Свјетска истраживања су била фокусирана на испитивање социоекономског статуса у односу на етичко понашање. Piff (2010) доказује позитиван однос између социоекономског статуса и неетичког понашања, јер налази показују да су појединци вишег економског статуса себичнији и мање ангажовани у хуманитарним акцијама и помоћи другима. Истраживање Piffa је било подстичуће за многе друге ауторе који су доказали негативну везу друштвеног (финансијског) статуса и просоцијалног понашања (Amir, 2018; Chen, 2013; Kirkpatrick, 2015; Miller, 2015). Наведена су и поједина истраживања која доказују да се чак и вршњачко насиље чешће појављује у малим срединама. Упоређујући bullying према величини мјеста у Хрватској Никчевић-Милковић је доказала да се већи постатак јавља у малим мјестима (2013).

Истраживање реализовано у Скопљу на узорку од 330 адолесцената је наведено као примјер да постоје битне разлике у процјенама доброг и лошег понашања у зависности од узраста. Анализа узима у обзир адолесценте мушког и женског пола у раној, средњој и касној адолесценцији, који су ученици средње школе и студенти на Филозофском факултету и Факултету физичке културе. Добијена разлика је статистички значајна на нивоу 0,01 (Frichand, 2011). Истраживање реализовано на ученицима завршних разреда основне школе утврдило је да постоји веза између емпатије и моралног расуђивања, те да је веза емпатије и просоцијалног понашања јача на вишим нивоима зрелости моралног расуђивања (Šarić-Raboteg, 1997). Надаље кандидаткиња се бави истраживањем у ком је потврђено је да су интелектуалне способности као и образовање битне одреднице моралног расуђивања (Nikolić, 2017). Повезаност школског успјеха и нивоа усвојености моралних појмова и моралних врлина (емпатичност, кооперативност, досљедност, критичност и учтивост) показала се статистички значајном у истраживању Милице

Тителски (2019).

Поједина истраживања као примјер да постоје значајне разлике у нивоу препознавања добрих и лоших поступака између дјеце која живе са родитељима и која живе у домовима за дјецу. На узорку од 330 адолесцената доказано је да не постоји значајна разлика када је у питању способност идентификације најбољих поступака, док је статистички значајна разлика идентификована код способности идентификације лоших поступака и то у корист дјеце која живе са родитељима (Frichand, 2011). Истраживање Шимић Шашич и сар. (2011) у Хрватској, Босни и Херцеговини и Македонији доказало је да бољи школски успјех имају дјеца образованијих родитеља на све три територије. Различита истраживања су била фокусирана на трансфер родитељских вриједности на дијете. Према Бронфенбренеровој теорији постоје четири спољна фактора која утичу на дијете: родитељи, браћа и сестре, вршњаци и учитељи (Levkov, 1985).

Кандитакиња се бави и анализом истраживања којима је утврђена значајна повезаност између вриједносних концепција родитеља и дјеце (Kohn, Slomczynski i Schoenbach, 1986; Rohan i Zanna, 1996; Albert, Trommsdorff i Wisnubrata, 2009; Reić Ercegovac i Kuludrović, 2012; Visković, 2013; Headey, Muffels i Wagner, 2014, према Дружинес, 2016). Истраживање реализовано у основним и средњим школама у Хрватској показало је да највећи број дјеце која нису учесници вршњачког насиља долазе из породица просјечног материјалног стања, док су дјеца жртве насиља најчешће исподпросјечног материјалног статуса, а извршиоци насиља изнадпросјечни (Сушац, Ајдуковић и Римац, 2016). Истраживање реализовано у Америци на 64 испитаника имало је за циљ да испита разлике у нивоу емпатије у зависности од социоекономског статуса. Резултати су показали да људи вишег социоекономског статуса имају смањене живчане реакције на туђу бол. Овај податак сугерише на то да је способност емпатије смањена међу испитаницима вишег материјалног статуса (Varnum, Blais, Hampton i Brewer, 2015). Једно од ријетких истраживања реализовано у Банату на узорку од 446 ученика представило је занимљиве резултате по питању моралног развоја, вјерске наставе и мјеста боравка ученика. Анализа је показала да постоје статистички значајне разлике између ученика на селу и у граду при моралном формирању личности путем вјерске наставе. Одређене вриједности су више вредноване у граду што се може приписати различитим узроцима (Каџарић, 2016, стр. 169).

Комисија сматра да је кандидаткиња критички приступила издајању тангентних истраживања, што је створило основу за израду методолошког оквира за истраживање моралног развоја и интеркултуралних компетенција. Теоријско проучавање и емпиријско истраживање моралног развоја и интеркултуралних компетенција на ученицима основне школе указује на вриједност оваквог истраживања чији резултати могу допринијети побољшању првенствено васпитне димензије у раду са ученицима, а такође може допринијети и развијању културне свијести ученика, наставника и осталог стручног особља у школи. На овај начин долази до нових научних чињеница и педагошких сазнања релевантних за расвјетљивање и унапређивање теоријског приступа недовољно истражене васпитне појаве у педагогији.

Добијени резултати до којих је кандидаткиња дошла могу представљати педагошки примјер и почетни модел за унапређивање интеркултуралне компетентности ученика и њиховог моралног развоја.

Комисија констатује да добијени резултати могу стимулативно дјеловати на ширу просвјетну, академску и друштвену заједницу с циљем препознавања педагошких

вриједности и потенцијала моралног развоја и формирању интеркултуралних компетенција, као и других компетенција. Такође, резултати имају вриједност у препознавању друштвеног значаја васпитања у духу интеркултуралности које доприноси формирању интеркултуралне компетентности различитих субјеката васпитно-образовног процеса у школском систему и ширем друштвеном контексту.

1. Укратко описати разлоге због којих су истраживања предузета и представити проблем, предмет, циљеве и хипотезе.
2. На основу прегледа литературе, сажето приказати резултате претходних истраживања у вези проблема који је истраживан (водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету).
3. Навести допринос тезе у рјешавању изучаваног предмета истраживања.
4. Навести очекивани научни и практични допринос дисертације.

7. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОДОЛОГИЈА РАДА

Кандидаткиња се у истраживању служи квантитативним методолошким приступом. Пилот истраживање је спроведено у првој фази – баждарења и провјере истраживачких инструмената. Истраживање обухвата популацију ученика осмог и деветог разреда у 14 основних школа у Бањалуци од којих је 9 градских, 3 приградске и 2 сеоске. За потребе истраживања кандидаткиња је користила више научно-истраживачких метода и то: методу теоријске анализе и синтезе, дескриптивну (сервеј) методу и компаративну методу. *Методу теоријске анализе и синтезе* кандидаткиња у истраживању користи за потребе проучавања теоријских основа интеркултуралних компетенција и моралног развоја, дефинисања основних појмова, постављања методолошког оквира у истраживању, затим је користи током интерпретације добијених резултата, као и приликом извођења закључака. За потребе сагледавања постојећег стања у педагошкој пракси користила је *дескриптивну методу*. Ова метода у педагошкој литератури је позната и као сервеј истраживачки метод или емпиријско-неекспериментална метода. Основни извор података за ову методу јесу лични искази испитаника о мишљењима, увјерењима, ставовима или понашању. У првој фази емпиријског истраживања, дескриптивну методу пратила је примјена технике *скалирање*. Кандидаткиња је примијенила два самостално креирана инструмента помоћу којих је сакупила релевантне податке интеркултуралних компетенцијама ученика, нивоу моралног развоја и социо-педагошким обиљежјима. Првим инструментом (*Скала интеркултуралних компетенција – СИК*) утврђивала је равнијености интеркултуралних компетенције ученика, а другим инструментом (*Скала нивоа моралног развоја ученика – СНМРУ– морална знања, увјерења и понашање*) је утврђивала ниво моралног развоја. Трећи кориштен инструмент је преузет *Тест нивоа моралног расуђивања – ТМР*, којем је на основу семантичког диференцијала утврђено моралног расуђивање ученика.

За статистичку обраду података кандидаткиња се служила софтверским пакетом *SPSS 26.0 for Windows*, при чему је примијенила сљедеће статистичке технике и поступке: анализу дескриптивних статистичких показатеља (фреквенције, проценти, аритметичке средине, стандардна девијација, мјере облика дистрибуција), корелациону анализу, факторску анализу и једнофакторијалну ANOVA са поновљеним мјерењима. Ове поступке користила је приликом одређивања метријских карактеристика инструмената који су примјењивани у истраживању и током обраде прикупљених података насталих провјеравањем

дефинисаних хипотеза. Комисија констатује да су примијењене адекватне савремене научно-истраживачке методе и технике, као и примјерена статистичка обрада прикупљених података. Кандидаткиња је одступила од првобитно планираног методолошког концепта емпиријског истраживања који је усвојила Комисија. У раду нису експлицирани разлози.

Обим реализованог истраживања био је довољан за извођење релевантних и поузданих закључака о интеркултуралним компетенцијама и нивоу моралног развоја. У прилогу овој констатацији говори и репрезентативан узорак који је кориштен у истраживању. Емпиријско неекспериментално истраживање је реализовано на укупном узорку 1249 ученика од чега је 732 ученика осмог и 517 деветог разреда у 14 основних школа на подручију града Бања Луке. Кроз текст дисертације се препознаје да кандидаткиња Марија Томић настоји да проблем и предмет истраживања интердисциплинарно сагледа, те да на објективан, научан и поуздан начин интерпретира утврђене резултате и изведе закључке.

1. Описати и дати основне карактеристике материјала који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала.
2. Дати кратак увид у примијењени метод истраживања, при чему је важно оцијенити сљедеће:
 - a. Да ли су примијењене методе истраживања адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетском оквиру;
 - b. Образложити евентуалне измјене првобитног плана истраживања;
 - c. Да ли је обим истраживања довољан за доношење поузданих закључака или је потребно проширити постојеће или увести нове методе;
 - d. Да ли је статистичка обрада података адекватна, ако је кориштена при обради резултата.

8. РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Кандидаткиња је у теоријском дијелу дисертације разматрала новија педагошка, психолошка и социолошка схватања о интеркултуралним компетенцијама ученика и моралном развоју. Пошла је од дефинисања основних и сродних појмова. На основу критичке анализе релевантне литературе утврдила је да појам моралности али и интеркултуралности, у теорији и пракси као педагошки појам и појава егзистира дуже вријеме. Ту чињеницу поткрепљује констатацијом да се кроз историјске епохе појам моралности и питања добра мијењао све до данас. Кандидаткиња истиче све већу потезу за равојем интеркултуралних компетенција у циљу лакшег прилагођавања животу у савременом друштву али и све већу кризу моралности. Кандидаткиња констатује да теоријско утемељење моралног развоја постоји у одређеним педагошким и психолошким теоријама међу којима анализира Колбергову и Пијажеову теорију моралног развоја али и Туриелов модел моралности и теорију правде Карол Гилиган.

Потенцијал за развој интеркултуралних компетенција се налази у мултикултуралним срединама, на основу чега се може унаприједити интеркултурално васпитање и образовање. Кандидаткиња уочава да у литератури постоји више теоријских модела којима се могу подстицати и развијати интеркултуралне компетенције ученика. Посебно се указује на међусобну интеракцију припадника различитих култура. На основу теоријског проучавања теорија моралног развоја и интеркултуралности, те анализом сродних истраживања кандидат је приступио спровођењу емпиријског истраживања.

Марија Томић је методолошки оквир емпиријског истраживања интеркултуралних компетенција и моралног развоја засновала на квантитативном приступу. Након дефинисаног проблема, предмета и циља, конкретизовани су задаци и постављена истраживачка питања према којима је формулисана главна хипотеза, те прецизиране посебне и помоћне хипотезе. Кандидаткиња истиче да се значај истраживања огледа у обogaћивању теоријских и емпиријских сазнања, подизању значаја у овим сферама васпитања као и подстицању просвјетне и академске заједнице за промовисање и рад на моралном развоју ученика и развоју интеркултуралних компетенција.

Емпиријско истраживање обухвата примјену *Скале нивоа интеркултуралних компетенција (СИК)*, *Скалу нивоа моралног развоја ученика (СНМРУ-ЗУП)*, и *Тест моралног расуђивања (ТМР)*. Помоћу ова три инструмента су сакупљени, анализирани и интерпретирани утврђени резултати. На основу свега тога је сагледано стање у васпитно-образовној пракси са развијености интеркултуралних компетенција ученика и нивоа њихове моралности у основној школи. Кандидаткиња је факторском анализом идентификовао четири фактора интеркултуралних компетенција који објашњавају 50,13% укупне варијансе испитиване појаве. На основу садржаја груписаних тврдњи кандидаткиња је идентификовала сљедеће компоненте: *отвореност за друге културе*, *интеркултурална комуникација*, *интеркултурална осјетљивост* и *интеркултурални ставови*. Кандидаткиња је сваку компоненту интерпретирала у складу са неким од теоријских или емпиријских утемељена интеркултуралних компетенција ученика.

Након утврђивања ставова о интеркултуралним компетенцијама утврђене су разлике у односу на социо- педагошка обиљежја ученика. Иста компарација је извршена и код нивоа моралног развоја и расуђивања, у односу на социо- педагошка обиљежја.

На основу *Скале интеркултуралних компетенција – СИК* утврђено је да женски пол има позитивније ставове о интеркултуралним компетенцијама уз статистичку значајност 0,01. Кандидаткиња наводи да се уз женски пол често везује толеранција, способност сарадње и брижност те да добијени резултати нису изненађујући. Узрост (разред) доказано игра значајну улогу у нивоу интеркултуралних компетенција. Испитаници деветог разреда имају статистички значајно позитивније ставове од вршњака нижег разреда. Значајност је на нивоу 0,01. У односу на школски успјех ученика, доказана је статистички значајна разлика на нивоу 0,01. Иако је успјех категорисали на одличан, врлодобар и добар, утврђено је да са успјехом расте и ниво интеркултуралних компетенција. У односу на школски успјех ученика, доказана је статистички значајна разлика на нивоу 0,01. Иако је успјех категорисала на одличан, врлодобар и добар, утврђено је да са успјехом расте и ниво интеркултуралних компетенција. Материјални статус породице из које дјеца долазе је битан предиктор различитих вјештина, међутим када је ријеч о интеркултуралности у овом истраживању није утврђена значајна разлика. Истраживање је доказало да се интеркултуралне компетенције ученика разликују и у односу на локацију школе коју ученици похађају. Ученици из градских школа имају статистички значајно позитивније ставове о интеркултуралним компетенцијама у поређењу са ученицима који похађају приградске школе, на нивоу 0,05. На основу наведене анализе, кандидаткиња закључује да је прва хипотеза мањим дијелом потврђена.

Нивои моралног развоја су утврђени *Скалом нивоа моралног развоја ученика (СНМР)*. Разлике нивоа моралног развоја су потврђене у три од седам социо- педагошких обиљежја. Пол ученика статистички значајно утиче на самопроцјене нивоа моралног развоја у корист женског пола. Разлике између ученика осмог и деветог разреда нису доказане као статистички значајне, међутим школски успјех се показао као значајан предиктор моралности. Утврђена значајност је на нивоу 0,01. Са порастом школског успјеха расте и

ниво моралног развоја. Тенденција раста моралног развоја са повећањем општег успјеха је примјећена на све три скале, међутим значајност се показала само код прве и треће. Ниво моралног развоја није статистички значајно различит у односу на ниво образовања родитеља. Као и у претходном задатку, ученици чији родитељи имају виши образовни исказују виша морална знања, увјерења и понашања, али разлике ипак нису значајне. Материјални статус породице ученика, није значајан ни на једном од три нивоа моралног развоја, иако кандидаткиња наводи свјетска истраживања Piff (2010) која доказују позитиван однос између социоекономског статуса и неетичког понашања. У овом сегменту локација школе коју похађају ученици значајно утиче на ниво моралног развоја. Ученици градских школа су на вишем нивоу моралног развоја на све три субскеле на нивоу значајности 0,01. На основу утврђених резултата кандидаткиња констатује се да је друга хипотеза већим дијелом потврђена.

Морално расуђивање је испитивано на основу *Теста моралног расуђивања-ТМР*, у ком су ученици износили мишљене на одређену моралну дилему. Ниво моралног расуђивања ученика није показао статистички значајне разлике ни у једном од испитиваних социопедагошких обиљежја чиме је и трећа хипотеза потврђена.

Добијени подаци наводе да је статистички значајна повезаност појава испитаних на сва три инструмента. Ученици који исказују позитивније ставове на скали интеркултуралних компетенција постижу и више степене на скали моралног развоја али и тесту моралног расуђивања. Кандидаткиња као образложење наводи да је за интеркултуралну сарадњу неопходно разумијевање других као и способност емпатије, те да су управо ове вјештине основа моралног понашања појединца. Поред повезаности интеркултуралних компетенција и моралног развоја на нивоу 0,01 доказана је и повезаност нивоа моралног развоја међусобно. Интеркултуралност је истовремено и услов и посљедица моралног дјеловања. Поменуте димензије се надопуњују, дјелују двојако и зависе једна од друге. Закључено се да је четврта помоћна хипотеза у потпуности потврђена.

На основу одговора добијених на сва три инструмента доказано је да постоји статистички значајна повезаност између самопроцјена нивоа моралног развоја и постигнућа на тесту моралног расуђивања ученика основне школе. Статистички значајна повезаност на нивоу 0,01 постоји између моралног расуђивања и сва три степена моралног развоја. На нивоу цијелог инструмента доказана је повезаност 0,01. На основу наведеног, наводи се да је пета хипотеза прихваћена у потпуности.

Повезаност између самопроцјена интеркултуралних компетенција и постигнућа моралног расуђивања ученика основне школе се није показала као статистички значајна. Иако интеркултуралне компетенције подразумијевају широк спектар особина и погледа на свијет ипак није доказано да значајно доприносе моралном расуђивању. Ови подаци у потпуности одбацују шесту постављену хипотезу.

Комисија констатује да педагошке импликације ове дисертације могу послужити за осмишљавање и конципирање будућих истраживања којима би се додатно унаприједила теоријска и емпиријска сазнања о моралном развоју и интеркултуралним компетенцијама.

Комисија је сагласна да је кандидаткиња резултате приказала јасно, правилно и логично, да је урађена детаљна критичка анализа и да су сазнања научно релевантна и због поређења са досадашњим резултатима и због могућности њихове примјене уопште у педагошкој пракси, али и примјене у новим научним приступима овом педагошком проблему.

Научни допринос ове дисертације огледа се у оригиналном методолошком приступу са теоријским утемељењем, те значајним резултатима до којих се дошло примјеном

инструмената посебно конструисаних за ово истраживање. Резултати добијени на основу провјерених истраживачких метода, имају многоструке користи за даље усмјеравање васпитно-образовне праксе. Поред тога што могу послужити наставницима и стручним сарадницима у школи, добијени одговори на хипотезе су значајни и за родитеље. Унапређене васпитног процеса је могуће темељити на закључцима изнијетим у овом раду, на основу којих је могућа реализација нових програма и креирање различитих радионица, на тему подстицања интеркултуралних компетенција и моралног развоја. Неопходно је ангажовање свих учесника дјечијег живота, кроз подизање свијести о важности ове теме, али и изградњи ставова отворености и толеранције према припадницима свих култура. Морално васпитање и васпитање за интеркултуралност није само одговорност школе и родитеља, него комплетног друштва које би кроз координацију различитих институција требало да постигне максималне педагошке ефекте. С обзиром да је истраживање доказало међусобну повезаност испитиваних појава, тј. интеркултуралних компетенција и моралног развоја и расуђивања, јасно је да васпитање треба да обухвати оба сегмента. Педагогија интеркултуралности своја сазнања може да прошири на основу резултата овог истраживања. Дефинисани су фактори интеркултуралних компетенција као и ставови о интеркултуралним компетенцијама у односу на социо-педагошка обиљежја, на основу чега можемо да усмјеравамо будуће васпитно дјеловање. На темељу добијених резултата могуће је поставити идеје и за нека наредна истраживања у области друштвених наука. Зависност интеркултуралних компетенција од нивоа образовања родитеља је проблем који би додатно требало истражити, на узорку у коме би довољан број испитаника био са основном школом и са седмим степеном стручне спреме. Питање материјалног статуса је такође дио који би било могуће детаљније анализирати кроз нека будућа емпиријска истраживања.

Без обзира на добијене резултате, рад доприноси обогаћивању теорија моралности и проучавању интеркултуралних компетенција дјече. Подизање свијести о важности развоја интеркултуралних компетенција је сигуран резултат истраживања ове теме.

Дисертација кандидаткиње Марије Томић доноси нова научна сазнања која имају велики теоријски значај и вриједан практични значај за цјелокупан васпитно-образовни процес на свим нивоима. Кандидаткиња јасно указује у дисертацији на важност испитиваних компоненти као и на начине унепређења истих.

1. Укратко навести резултате до којих је студент дошао.
2. Оцијенити да ли су добијени резултати јасно приказани, правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући их са резултатима других аутора и да ли је студент при томе испољавао довољно критичности.
3. Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, те да ли указују на нове правце истраживања.

9. ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

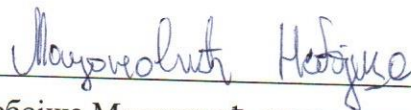
Докторска дисертација кандидаткиње Марије Томић, мастер педагога, представља резултат њеног самосталног и студиозног научно-истраживачког рада. Проблем истраживања био је емпиријско истраживање повезаности интеркултуралних компетенција ученика основне школе и нивоа њиховог моралног развоја. Текст докторске дисертације задовољава основне методолошке критерије и представља допринос развоју педагошке науке. Њен допринос се огледа у проширивању досадашних сазнања из области интеркултуралних компетенција и моралног развоја ученика основне школе, а отворена проблемска питања могу бити индикативна у конципирању и реализацији наредних истраживања. На основу увида у структуру цјелокупне докторске дисертације и анализе њених појединачних дијелова, *Комисија* констатује да је кандидаткиња успјешно теоријски утемељила докторску дисертацију, да је креирала прихватљив методолошки оквир истраживања те да је на темељу тога дошла до резултата на основу којих је извела закључке који су педагошки и друштвено релевантни.

Комисија позитивно оцјењује докторску дисертацију *Интеркултуралне компетенције и ниво моралног развоја ученика основне школе* кандидаткиње Марије Томић, те предлаже Научно-наставном вијећу Филозофског факултета и Сенату Универзитета у Бањој Луци да се исти прихвати и да се кандидаткињи одобри јавна одбрана докторске дисертације пред истом *Комисијом* која је писала *Извјештај о оцјени урађене докторске дисертације*.

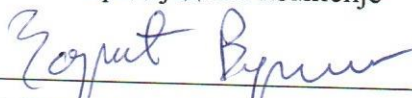
1. Навести најзначајније чињенице које дају научни значај тези.
2. На основу укупне оцјене дисертације, комисија предлаже:
 - да се докторска дисертација прихвати, а студенту одобри одбрана,
 - да се докторска дисертација враћа студенту на дораду (да се допуни или измијени) или
 - да се докторска дисертација одбија.

Мјесто и датум:

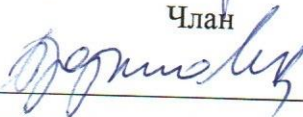
У Бањој Луци и Никшићу, 26. 07. 2024. године

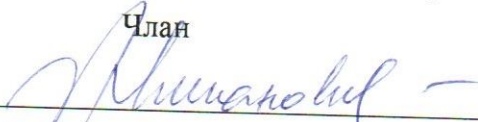
Др Небојша Мацановић, редовни професор
Предсједник комисије

Др Вучина Зорић, редовни професор
Члан

Др Љиљана Јерковић, ванредни професор
Члан

др Бране Микановић, редовни професор
Члан – ментор

ИЗДВОЈЕНО МИШЉЕЊЕ: Члан комисије који не жели да потпише извјештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије дужан је да у извјештај унесе образложење, односно разлоге због којих не жели да потпише извјештај.